

Yauheni Dudkin

<https://orcid.org/0009-0002-0143-433X>

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Analiza zawartości protokołów posiedzeń Białoruskiego Klubu Poselskiego z lat 1922–1924

Zarys treści: Analiza protokołów posiedzeń BKP z lat 1922–1924 pokazuje, iż uczestnictwo Białorusinów w działalności wewnątrzklubowej i parlamentarnej cechowało się aktywnością, niemniej jednak skuteczność działania była uzależniona od stopnia ich kompetencji, umiejętności rzetelnego i punktualnego wykonywania założonych planów, realnej oceny sytuacji politycznej, wpływającej na możliwość efektywnego prowadzenia własnej działalności politycznej oraz realizacji obietnic przedwyborczych.

Outline of content: The analysis of the minutes of the Belarusian Parliamentary Club meetings held between 1922 and 1924 shows that the Belarusians actively participated in the intra-club and parliamentary activity; nevertheless, the effectiveness of their activity depended on the degree of their competence, ability to reliably and punctually carry out the formulated plans, and realistic assessment of the political situation, affecting the possibility of effectiveness of their political activity and fulfilment of pre-election promises.

Słowa kluczowe: Rzeczpospolita Polska, wybory do parlamentu, sejm, ordynacja wyborcza, okręgi wyborcze, mniejszości narodowe, wyborcy, agitacja wyborcza, wyniki głosowania

Keywords: Republic of Poland, parliamentary elections, Sejm, electoral law, electoral districts, national minorities, voters, electoral agitation, voting results

Udział mieszkańców ziem białoruskich w wyborach do Sejmu RP I kadencji sprawił, iż posłowie narodowości białoruskiej po raz pierwszy zostali wybrani do głównego organu ustawodawczego państwa i utworzyli własny klub. W styczniu 1923 r. Białorusini obchodzili setną rocznicę pierwszego wystąpienia przedstawiciela Białoruskiego Klubu Poselskiego (BKP) w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej. W skład parlamentu II RP weszli przedstawiciele większości narodów zamieszkujących ziemie północno-wschodnie ówczesnego państwa polskiego: Polaków,

Białorusinów, Żydów, a także Ukraińców. W przypadku Białorusinów można mówić o debiutanckiej kampanii wyborczej oraz pracy politycznej w sejmie opierającym się na konstytucji o charakterze demokratycznym.

Za sprawą odnalezienia niepublikowanych protokołów BKP w litewskim archiwum¹ przedmiotem prezentowanej analizy objęto pracę posłów białoruskich wybranych w okręgach wyborczych ziem północno-wschodnich II RP w latach 1922–1924. Rok 1924 jest ważną cezurą polityczną, gdyż Bronisław Taraszkiewicz zaangażował się wówczas w tworzenie Hromady, co siłą rzeczy odciągnęło część jego uwagi od prac BKP. Dzięki analizie zawartości odnalezionych protokołów możliwe jest przedstawienie działalności posłów skupionych w BKP, zarówno wewnątrz samego klubu poselskiego, jak i na forum sejmu oraz w okręgach wyborczych ziem północno-wschodnich II RP w okresie, gdy BKP szukał porozumienia, jednakże na swoich warunkach. Na podstawie odnalezionych protokołów możemy określić efekty pracy posłów Białorusinów dla ludności białoruskiej żyjącej na terenie II RP w latach 1922–1924. Analizie poddałem charakter pracy posłów białoruskich, ich problemy i osiągnięcia oraz najważniejsze etapy w relacjach między białoruskimi parlamentarzystami a ich rodakami żyjącymi w granicach II RP.

Analiza pracy Białoruskiego Klubu Poselskiego na podstawie protokołów jego posiedzeń

Przedstawiciele Białorusinów, którzy weszli do Sejmu i Senatu RP I kadencji (1922–1927) i utworzyli BKP, zgodnie z numerowanymi protokołami od 23 listopada 1922 do 30 października 1924 r. uczestniczyli w 85 posiedzeniach. Odnalezione dokumenty składają się z 93 kart formatu A4². Z analizy protokołów posiedzeń BKP wynika, że od 23 listopada do 15 grudnia 1922 r. odbyło się 8 posiedzeń (protokoły nr 1a, 1–7)³, od 17 stycznia do 21 grudnia 1923 r. – 49 posiedzeń (protokoły nr 8–52)⁴, a od 4 stycznia do 30 października 1924 r. – 28 posiedzeń (protokoły nr 1–27)⁵.

Stosownie do tego statystyka procentowa liczby protokołów posiedzeń w podziale na lata prezentuje się następująco: 1922 r. – 9%, 1923 r. – 58%, 1924 r. – 33%. Zdecydowana większość posiedzeń BKP przypada więc na rok 1923, z czego wynika, iż był to czas największej aktywności.

Częstotliwość posiedzeń parlamentarzystów bywała różna (56 interwałów między 57 posiedzeniami; wykres 1).

¹ Dziękuję Pani Profesor Joannie Gierowskiej-Kałużur za pomoc w odnalezieniu materiałów archiwalnych poświęconych działalności posłów Białoruskiego Klubu Poselskiego podczas sejmu kadencji 1922–1927.

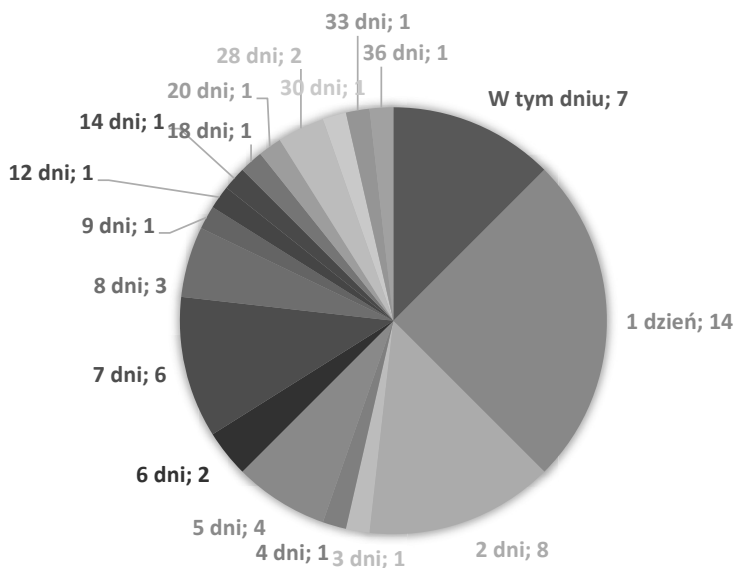
² Lietuvos centrinių valstybės archyvas (dalej: LCVA), F. 365, A. 2, B. 11, L. 1-93a. Protokoły posiedzeń Białoruskiego Klubu Poselskiego (BKP) w latach 1922–1924.

³ *Ibidem*, L. 1-9a.

⁴ *Ibidem*, L. 10-67.

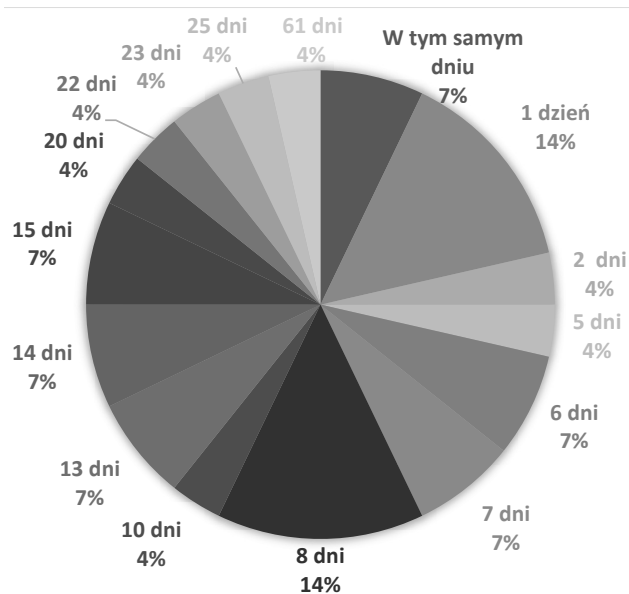
⁵ *Ibidem*, L. 68-93a.

Wykres 1. Czas trwania interwału (liczba dni) między posiedzeniami (liczba interwałów) BKP w latach 1922–1923

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1-67.

Wykres 2. Czas trwania interwału (liczba dni) między posiedzeniami (%) BKP w 1924 r.

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 68-93a.

Na przykład w latach 1922–1923 podczas jednego dnia organizowano nawet kilka posiedzeń, czasem zaś na następne zebranie trzeba było czekać 28 lub 30 dni. Bardzo często posłowie zbierali się dwa razy w tygodniu z jedno- lub dwudniową przerwą pomiędzy spotkaniami albo też urządzali dwa zebrania w tygodniu tego samego dnia (połowa posiedzeń za lata 1922–1923). Nieco inaczej kształtowała się sytuacja w 1924 r. (wykres 2).

W trakcie pierwszego posiedzenia Klubu, które odbyło się 23 listopada 1922 r. i w którym brało udział 11 posłów⁶ (Sergiusz Baranów⁷, Bronisław Taraszkiewicz⁸, ks. Adam Stankiewicz⁹, Szymon Jakowiuk¹⁰, Antoni Owsianik¹¹, Piotr Miotła¹², Fabian Jeremicz¹³, Michał Kochanowicz¹⁴, Włodzimierz Kalinowski¹⁵,

⁶ *Ibidem*, L. 1-2. Protokół posiedzeń BKP nr 1a z 23.11.1922.

⁷ Sergiusz Baranów urodził się 27 września 1892 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy Bloku Mniejszości Narodowych (BMN) w okręgu nr 6. Był wiceprezesem BKP. 9 czerwca 1923 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu pod zarzutem wywoływania zamieszek. Skazano go na 6 lat. Karę odbywał do 11 grudnia 1926 r. W 1928 r. przybył nielegalnie do Białoruskiej SSR. 25 września 1933 r. został aresztowany, skazany na 10 lat łagrów; jako datę śmierci podaje się 1937 r. H. Głogowska, *Los białoruskiego posła Sergiusza Baranowa*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2 (4) (1995), s. 146–159.

⁸ Bronisław Taraszkiewicz urodził się 20 stycznia 1892 r. Do sejmu wszedł w 1922 z listy państwowej BMN w okręgu nr 64. Kierował BKP, a następnie w 1925 r. został przewodniczącym Klubu Białoruskiej Włościańsko-Robotniczej Hromady (BWRH). Dwa lata później aresztowano go pod zarzutem kierowania spiskiem godzącym w ustrój Rzeczypospolitej i skazano na 6 lat więzienia. Na mocy dekretu prezydenckiego został uwolniony 28 kwietnia 1930 r. Ponownie aresztowany w Tczewie w 1931 r., został skazany na 8 lat. W 1933 r. został przekazany do ZSSR. 6 maja 1937 r. aresztowany i oskarżony o szpiegostwo na rzecz Polski, w 1938 r. rozstrzelany (autor nie podaje więcej informacji). *Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*, red. J. Kofman, W. Roszkowski, Warszawa 2005, s. 1271–1272.

⁹ Ksiądz Adam Stankiewicz urodził się 24 grudnia 1891 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy BMN. Był wiceprezesem BKP. W 1948 r. został aresztowany przez NKWD i zesłany do łagru w Tajszie, gdzie zmarł rok później. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. nauk. prof. J.M. Majchrowski, współpr. G. Mazur, K. Stepan, Warszawa 1994, s. 435.

¹⁰ Szymon Jakowiuk urodził się w 1881 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji W 1925 r. zrezygnował z mandatu poselskiego i wyjechał do ZSSR. Aresztowany w 1923 r., w grudniu tego roku uciekł na Litwę kowieńską. J. Gierowska-Kałamur, *Postaci czołowych działaczy białoruskich w świetle informacji Urzędu Komisarza Rządu na miasto Wilno w 1924 roku*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 51 (2016), z. 2, s. 42.

¹¹ Antoni Owsianik urodził się 13 czerwca 1888 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy BMN w okręgu nr 62. Był sekretarzem BKP. W marcu 1926 r. wystąpił z Klubu. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 386.

¹² Piotr Miotła urodził się 24 czerwca 1890 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy BMN w okręgu nr 64. W styczniu 1927 r. został aresztowany pod zarzutem kierowania spiskiem godzącym w ustrój Rzeczypospolitej i skazany na 12 lat więzienia. W 1930 r. zwolniony. Wyjechał wówczas do ZSSR. Został aresztowany pod zarzutem uczestniczenia w spisku kontrrewolucyjnym. *Ibidem*, s. 370.

¹³ Fabian Jeremicz urodził się 26 września 1882 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy BMN nr 16. Po powstaniu w 1925 r. Białoruskiego Klubu Poselskiego „Białoruska Włościańsko-Robotnicza Hromada” nadal tworzył BKP i został wybrany na przewodniczącego.

Bazyli Roguła¹⁶, Szymon Rak-Michajłowski¹⁷), zgodnie z polskim zwyczajem parlamentarnym na przewodniczącego inauguracyjnego posiedzenia wybrano najstarszego¹⁸ uczestnika i zarazem jedynego senatora w tym gronie – Wiaczesława Bogdanowicza¹⁹.

W protokołach posiedzeń widnieją nazwiska uczestników poszczególnych zebrań. Brali w nich udział zarówno posłowie, jak i senatorowie. W toku prac niektórzy posłowie zastępowali innych²⁰. W protokole nr 2 z 29 listopada 1922 r. zaznaczono wyraźnie, że na posiedzeniu „byli obecni posłowie i senatorowie”, bez gości z zewnątrz²¹. Jednak wśród podpisów znalazła się parafa senatora Aleksego

W 1926 r. razem z posłem Bazyliem Rogułą powołał Białoruski Związek Włościański. W styczniu 1926 r. z grupą polskich deputowanych odwiedził Związek Radziecki. W 1928 r. wszedł w skład sejmu z listy państwowej nr 18 BMN. W 1930 r. uzyskał mandat poselski z listy ukraińskiej nr 11. Po wrześniu 1939 r. znalazł się we Francji. Wrócił na Białoruś w 1941 r., gdy zaczęła się wojna niemiecko-radziecka. Pracował w administracji Mińska i Borysowa. W 1944 r. brał udział w II Ogólnobiałoruskim kongresie w Mińsku. Po wojnie wrócił do Wilna, gdzie został aresztowany i skazany na karę więzienia. Po 10 latach zsyłki, w 1956 r. wrócił na Białoruś. Po roku wyjechał do rodziny w Warszawy. H. Głogowska, „*Ja, jak pradstaŭnik biełaruskaha narodu...*” *Działalność Fabiana Jeremicza w Sejmie II Rzeczypospolitej i w ruchu białoruskim*, w: „*Збычливості ку моеу отчизне*”. *Tom pamiątkowy dedykowany Profesorowi Mikołajowi Timoszu-kowi*, red. nauk. N. Barszczewska, M. Chaustowicz, Warszawa 2017, s. 112, 113, 115, 122–124, 126.

¹⁴ Michał Kochanowicz urodził się 18 stycznia 1891 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy BMN w okręgu nr 61. Zrzekł się mandatu poselskiego. W czerwcu 1925 r. wyjechał do ZSSR. W połowie 1933 r. został aresztowany za udział w spisku kontrrewolucyjnym. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 319.

¹⁵ Włodzimierz Kalinowski urodził się 6 czerwca 1889 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy BMN w okręgu nr 5. W czerwcu 1923 r. Sąd Najwyższy unieważnił jego mandat. *Ibidem*, s. 312.

¹⁶ Bazyli Roguła urodził się 16 lipca 1879 r. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy BMN w okręgu nr 61. Z listy BMN z woj. nowogródzkiego wybrany do senatu, w którym zasiadał w latach 1928–1930. Po rozwiązaniu parlamentu w 1930 r. odbył karę więzienia. Po agresji radzieckiej 1939 r. pracował jako nauczyciel w Lubczy. Aresztowany 20 czerwca 1941 przez NKWD, zdołał zbiec z transportu. W czasie okupacji niemieckiej był prezesem Białoruskiego Komitetu Gminnego, burmistrzem pow. działłowskiego, wiceprezesem białoruskiego kongresu zwołanego w Mińsku przez Białoruską Centralną Radę. Od lipca 1944 r. przebywał na emigracji w Belgii u rodziny, od 1954 r. w Nowym Jorku, gdzie zmarł 16 kwietnia 1955 r. *Ibidem*, s. 543.

¹⁷ Szymon Rak-Michajłowski urodził się 22 lub 24 kwietnia 1885 r. Był prezesem rosyjskiej Rady Ziemskiej w Ikuniewie na ziemi mińskiej. W 1922 r. wybrany na posła na sejm I kadencji z listy BMN w okręgu nr 62. W 1927 r. sejm wydał go sądom pod zarzutem uczestniczenia w spisku godzącym w ustrój Rzeczypospolitej. Został skazany na 12 lat więzienia. W 1930 r. wyjechał do ZSSR. W 1933 r. został aresztowany. *Ibidem*, s. 410.

¹⁸ LCVA, L. 1. Protokół posiedzeń BKP nr 1a z 23.11.1922.

¹⁹ Wiaczesław Bogdanowicz urodził się 9 października 1878 r. w Dziśnie. Na senatora I i II kadencji został wybrany z woj. wileńskiego i wszedł do Koła Białoruskiego. Jesienią 1939 r. został aresztowany i deportowany przez NKWD z Wilna. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 499.

²⁰ 18 grudnia 1923 r. Kochanowicz spóźnił się na zebranie (1 godz. i 35 min), za co został ukarany grzywną (200 tys. marek polskich). Poprowadził posiedzenie BKP. LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 65–65a. Protokół posiedzeń BKP nr 50 z 18.12.1923.

²¹ *Ibidem*, L. 4a. Protokół posiedzeń BKP nr 2 z 29.11.1922.

Nazarewskiego²². Z tego płynie wniosek, że Rosjanin Nazarewski był w tym dniu członkiem BKP.

Odmienne, niż dotychczas sądzono, wygląda sprawa członkostwa senatora Aleksandra Własowa²³, który na pierwszym posiedzeniu 23 listopada 1922 r. wystąpił w charakterze gościa²⁴, a w protokole nr 2 jego nazwisko nie zostało w ogóle uwzględnione wśród wszystkich obecnych posłów i senatorów²⁵, a następnie pojawiło się tylko raz w związku ze stworzeniem dwóch komisji (21 marca 1923 r.; w protokole nr 14)²⁶. Z uwagi na wybór Własowa do tych komisji z ramienia BKP należy uznać, że senator został przyjęty do grona Klubu nie później niż 21 marca 1923 r.²⁷

Skrupulatna analiza list nazwisk uczestników posiedzeń daje możliwość ustalenia faktycznego zaangażowania parlamentarzystów w prace Klubu. Posłowie i senatorowie nie uczestniczyli we wszystkich posiedzeniach BKP. Najczęściej nieobecni byli senatorowie: wspomniany Własow (absencja na 30 posiedzeniach), Bogdanowicz (absencja na 33 posiedzeniach), a Nazarewski nie pojawił się aż na 41 posiedzeniach. Płynie stąd wniosek, iż nie mieli wpływu na prace Klubu i swoją politykę prowadzili poza nim. Najaktywniejszymi członkami BKP byli Miotła i Rogula. Już 28 lutego 1923 r. wprowadzono kary finansowe dla nieobecnych bez usprawiedliwienia²⁸, a od 11 października tego roku – wysokie kary za 10 minut spóźnienia²⁹, jako że większość członków Klubu notorycznie spóźniała się na posiedzenia³⁰. Na zebrania Klubu zawsze przychodzili na czas jedynie trzej posłowie: Miotła, Rogula i Rak-Michajłowski.

Aresztowany poseł Baranów³¹ uczestniczył w posiedzeniu BKP po raz ostatni 1 czerwca 1923 r. (protokół nr 17)³², lecz dopiero po trzech tygodniach (24 czerwca, protokół nr 21) posłowie z Klubu poruszyli kwestię jego uwięzienia. Sprawa

²² Aleksy Nazarewski urodził się 15 marca 1881 r. W 1922 r. został senatorem I kadencji z listy BMN z woj. nowogródzkiego. Po zakończeniu kadencji był radnym miejskim Baranowicz. Miejsce i data śmierci nieznane. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 535.

²³ Aleksander Własow urodził się w 1874 r. W 1922 r. został senatorem I kadencji z listy BMN. Miejsce i data śmierci nieznane. *Ibidem*, s. 559.

²⁴ LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1-1a. Protokół posiedzeń BKP nr 1a z 23.11.1922.

²⁵ *Ibidem*, L. 4. Protokół posiedzeń BKP nr 2 z 29.11.1922.

²⁶ *Ibidem*, L. 18. Protokół posiedzeń BKP nr 14 z 21.03.1923.

²⁷ W protokole nr 11 z 28 lutego 1923 r. zaznaczono, iż poseł Jeremicz otrzymał od Klubu polecenie załatwienia formalności związanych z mandatem senatora Własowa. *Ibidem*, L. 14. Protokół posiedzeń BKP nr 11 z 28.02.1923.

²⁸ *Ibidem*, L. 14a. Protokół posiedzeń BKP nr 11 z 28.02.1923.

²⁹ Za 10 minut spóźnienia na zebranie – kara w wysokości 50 tys. marek polskich, za 30 minut – 100 tys. marek polskich, za nieobecność na posiedzeniu – 200 tys. marek polskich. *Ibidem*, L. 50. Protokół posiedzeń BKP nr 32 z 11.10.1923.

³⁰ Najczęstszą niepunktualnością cechowali się senatorowie Własów (9 spóźnień), Nazarewski (4 spóźnienia). Jeśli chodzi o posłów, to statystyka spóźnień prezentowała się korzystnie: czterem posłom odnotowano po dwa spóźnienia, trzem zaś po jednym spóźnieniu.

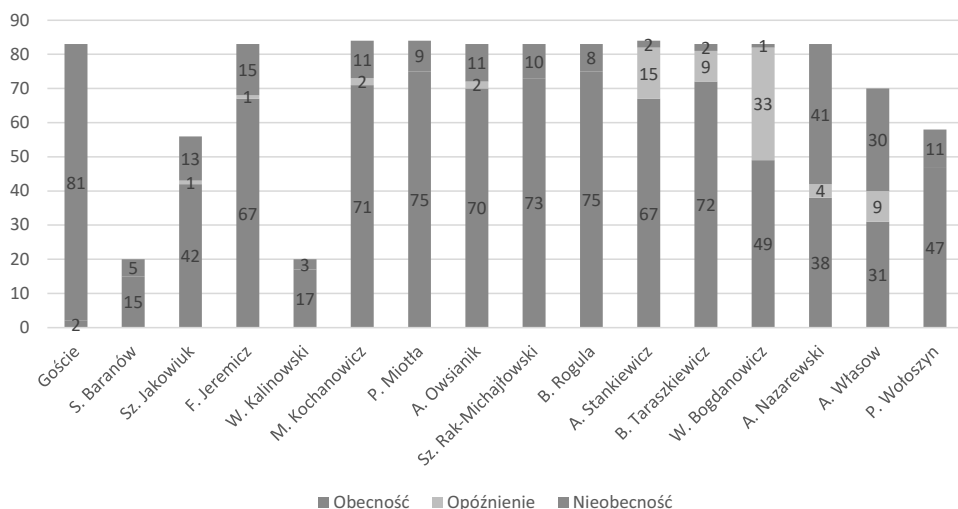
³¹ Sergiusz Baranów 9 czerwca 1923 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu pod zarzutem wywoływania zamieszek. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 229.

³² LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 21. Protokół posiedzeń BKP nr 17 z 1.06.1923.

omawiana była wraz z kwestią „byłego posła W. Kalinowskiego”, który w czerwcu został pozbawiony mandatu poselskiego przez Sąd Najwyższy, co sprawiło, iż działacze BKP zaproponowali jego mandat Pawłowi Wołoszynowi³³. Nowy poseł dołączył do spotkań Klubu po miesiącu, 27 lipca 1923 r.³⁴ Dopiero na posiedzeniu 4 stycznia 1924 r. członkowie BKP poruszyli temat sprawy sądowej wytoczonej przeciw swoim towarzyszom: Jakowiukowi i Baranowowi³⁵. Wykres 3 obrazuje aktywność członków BKP na posiedzeniach w latach 1922–1924.

Z protokołów wynika, iż tylko w 15% posiedzeń uczestniczył pełen skład posłów i senatorów, a w połowie zebrań brało udział od 8 do 10 parlamentarzystów (na 12–14 uprawnionych).

Wykres 3. Lista obecności białoruskich polityków na posiedzeniach BKP za lata 1922–1924

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1-93a.

Tabela 1. Obecność poszczególnych posłów na posiedzeniach BKP w latach 1922–1924

Nazwisko i imię	23.11. 1922	29.11. 1922	21.03. 1923	9.06. 1923	24.06. 1923	27.07. 1923	4.01. 1924
Baranów Sergiusz	+	+	+	Opuścił BKP	–	–	–
Jakowiuk Szymon	+	+	+	+	+	+	Opuścił BKP
Jeremicz Fabian	+	+	+	+	+	+	+

³³ *Ibidem*, L. 26. Protokół posiedzeń BKP nr 21 z 24.06.1923.

³⁴ *Ibidem*, L. 37. Protokół posiedzeń BKP nr 26 z 27.07.1923.

³⁵ Na zebraniu 4 stycznia 1924 r. poseł Jakowiuk był nieobecny. *Ibidem*, L. 68. Protokół posiedzeń BKP nr 1 z 4.01.1924.

Nazwisko i imię	23.11. 1922	29.11. 1922	21.03. 1923	9.06. 1923	24.06. 1923	27.07. 1923	4.01. 1924
Kalinowski Włodzimierz	+	+	+	+	Opuścił BKP	–	–
Kochanowicz Michał	+	+	+	+	+	+	+
Miotła Piotr	+	+	+	+	+	+	+
Owsianik Antoni	+	+	+	+	+	+	+
Rak-Michajłowski Szymon	+	+	+	+	+	+	+
Rogula Bazyli	+	+	+	+	+	+	+
Ks. Stankiewicz Adam	+	+	+	+	+	+	+
Taraszkiewicz Bronisław	+	+	+	+	+	+	+
Wołoszyn Paweł	–	–	–	–	–	Wszedł do BKP	+
Bogdanowicz Wiaczasław	+	+	+	+	+	+	+
Nazarewski Aleksy	–	Wszedł do BKP	+	+	+	+	+
Własów Aleksandr	–	–	Wszedł do BKP	+	+	+	+
15 osób	12 osób ³⁶	13 osób ³⁷	14 osób ³⁸	13 osób ³⁹	12 osób ⁴⁰	13 osób ⁴¹	12 osób ⁴²

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1-93. Protokoły posiedzeń BKP w latach 1922–1924.

³⁶ W protokole nr 1a z 23 listopada 1922 r. zaznaczono wyraźnie, że na posiedzeniu byli obecni goście z zewnątrz, a wśród nich Nazarewski i Anton Łuckiewicz. *Ibidem*, L. 1. Protokół posiedzeń BKP nr 1a z 23.11.1922.

³⁷ W protokole nr 2 z 29 listopada 1922 r. zaznaczono wyraźnie, że na posiedzeniu „byli obecni posłowie i senatorowie”, brak gości z zewnątrz. Jednak wśród podpisów znalazł się podpis senatora Nazarewskiego. *Ibidem*, L. 4a. Protokół posiedzeń BKP nr 2 z 29.11.1922.

³⁸ 21 marca 1923 r. senator Własów został wybrany do dwóch komisji z ramienia BKP. *Ibidem*, L. 18. Protokół posiedzeń BKP nr 14 z 21.03.1923.

³⁹ Sergiusz Baranów 9 czerwca 1923 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu pod zarzutem wywoływania zamieszek. Skazano go na kilka lat więzienia i uwolniono w 1927 r. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 229.

⁴⁰ Jak wynika z protokołu nr 21 z 24 czerwca 1923 r., posłowie z Klubu poruszyli kwestię „byłego posła W. Kalinowskiego”. LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 26. Protokół posiedzeń BKP nr 21 z 24.06.1923.

⁴¹ Jak wynika z protokołu nr 26 z 27 lipca 1923 r., poseł Wołoszyn pierwszy raz zgodził się udział w pracach Klubu. *Ibidem*, L. 37. Protokół posiedzeń BKP nr 26 z 27.07.1923.

⁴² Jak wynika z protokołu nr 1 z 4 stycznia 1924 r., poseł Jakowiuk przestał odwiedzać posiedzenia Klubu i posłowie postanowili przekazać jego mandat poselski. *Ibidem*, L. 67. Protokół posiedzeń BKP nr 1 z 4.01.1924.

Tylko dwukrotnie zwołano Prezydium Zarządu Klubu: 29 listopada 1922 r. (w składzie czteroosobowym bez senatora⁴³) i 5 września 1923 r. (w pełnym, pięcioosobowym składzie z udziałem senatora Własowa)⁴⁴. Na stanowisko przewodniczącego dwukrotnie wybrano Taraszkiewicza (po raz drugi 15 grudnia 1923 r.), co świadczy o poparciu przez większość członków proponowanego przez niego kierunku działań Klubu (tabela 2).

Tabela 2. Prezydium BKP w latach 1922–1924

Stanowisko	23.11.1922 ⁴⁵	15.12.1923	12.03.1924	1.08.1924
Prezes	B. Taraszkiewicz	B. Taraszkiewicz	B. Rogula	B. Rogula
Wiceprezes	A. Stankiewicz	W. Bogdanowicz	W. Bogdanowicz	W. Bogdanowicz
Wiceprezes	S. Baran	Sz. Rak-Michajłowski	Sz. Rak-Michajłowski	M. Kochanowicz
Zastępcza	–	B. Rogula	M. Kochanowicz	–
Zastępcza	–	W. Własów	W. Własów	W. Własów

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1, 62, 75, 89.

Dopiero gdy sam Taraszkiewicz stracił zainteresowanie pracą w BKP, doszło do zmiany na tym stanowisku. W trakcie drugich wyborów wewnątrzklubowych do Prezydium weszły osoby, których większość zachowała swoją pozycję za sprawą kolejnych nadzwyczajnych wyborów w 1924 r. (byli to: Rogula, Bogdanowicz, Kochanowicz, Własów). Jedynie Rak-Michajłowski złożył oświadczenie o rezygnacji z Prezydium, tłumacząc swą decyzję niezadowoleniem z działalności Klubu. Odmówił głosowania w sejmie w sprawie poparcia rezolucji socjaldemokratycznego Ukraińskiego Klubu Poselskiego, ponieważ nie przedstawiono mu samej rezolucji ani argumentów, dlaczego ma ją poprzeć⁴⁶.

Posiedzeniami Klubu kierował wybierany każdorazowo przewodniczący. Wiadomo, że w latach 1922–1924 funkcję przewodniczącego pełniło aż siedem osób: Bogdanowicz, Kochanowicz, Owsianik, Rak-Michajłowski, Rogula, Stankiewicz, Taraszkiewicz (wykres 4).

Znane są też nazwiska siedmiu sekretarzy (wykres 5): Baranów, Bogdanowicz, Jeremicz, Kochanowicz, Miotła, Owsianik, Rak-Michajłowski, choć istnieją również protokoły, które pozostawiono bez podpisu i nazwiska sekretarza.

Wszystkie protokoły spisywano odręcznie. Dokumenty składały się w większości ze standardowego formularza: numer protokołu, rodzaj posiedzenia, data, przewodniczący i sekretarz, porządek posiedzenia, pytania i odpowiedzi, podpisy

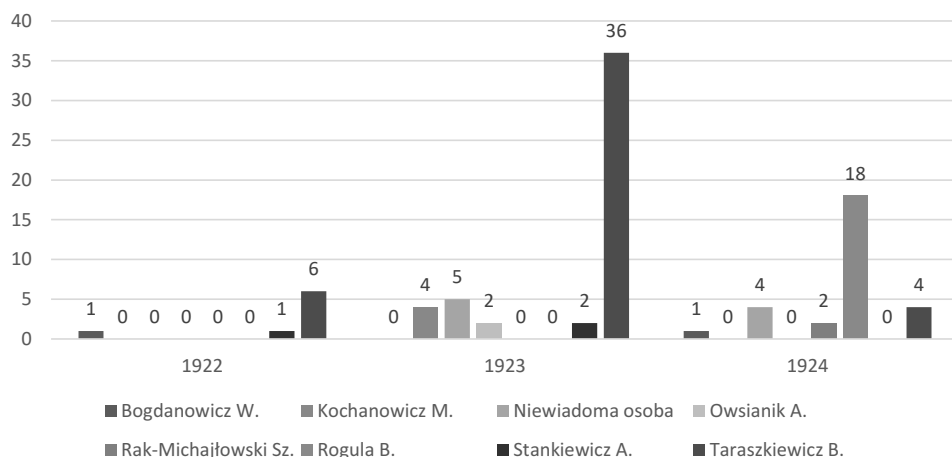
⁴³ *Ibidem*, L. 3a. Protokół posiedzeń BKP nr 1 z 29.11.1922.

⁴⁴ *Ibidem*, L. 46. Protokół posiedzeń BKP [brak numeru] z 5.09.1923.

⁴⁵ T. Rzepecki, W. Rzepecki, *Sejm i Senat 1922–1927*, Poznań 1923, s. 473. Zgodnie z danymi statystycznymi za rok 1923 w skład Prezydium BKP wchodził sekretarz Owsianik i senator Bogdanowicz.

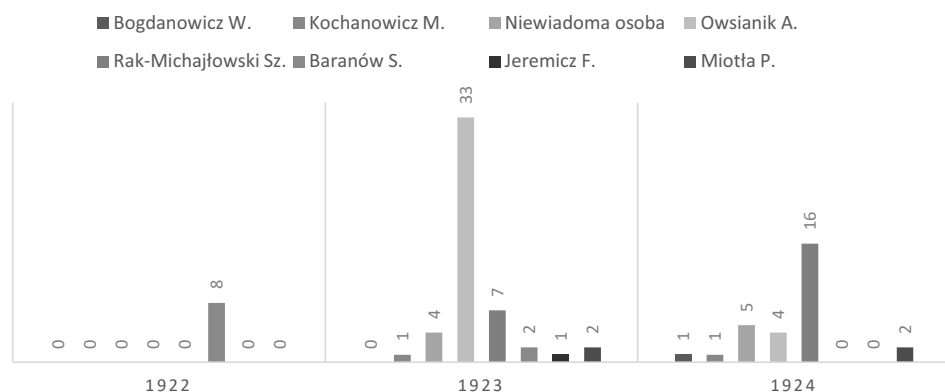
⁴⁶ LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 86a. Protokół posiedzeń BKP nr 21 z 2.07.1924.

Wykres 4. Przewodniczący posiedzeń BKP w latach 1922–1924

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1-93a.

Wykres 5. Sekretarze posiedzeń BKP w latach 1922–1924

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1-93a.

uczestników spotkania. Językiem protokołu był białoruski. Wariant pisowni białoruskiej, wykorzystywany w trakcie zebrań, zgadzał się z reformą języka białoruskiego zaproponowaną przez jednego z posłów BKP, Taraszkewicza. Stosowano również polskie wyrazy pisane cyrylicą, np. „фэрыі” („ferii”)⁴⁷. Sekretarz używał także białoruskich i rosyjskich słów i liter, np. „и” („Исходя из...”)⁴⁸, „щ” („гадаўшына”)⁴⁹.

Sekretarze mieli za zadanie notować punkty do rozpatrzenia, które następnie stanowiły porządek obrad. Owa praktyka jednak nie zachowała się i wystąpiła

⁴⁷ *Ibidem*, L. 9. Protokół posiedzeń BKP nr 7 z 15.12.1922.

⁴⁸ *Ibidem*, L. 12. Protokół posiedzeń BKP nr 10 z 8.02.1923.

⁴⁹ *Ibidem*, L. 15. Protokół posiedzeń BKP nr 12 z 7.02.1923.

jedynie podczas 7 z 85 zebrań (w 1922 i w pierwszej połowie 1923 r.)⁵⁰. Najczęściej przedstawiano kwestie wymagające rozpatrzenia przez przewodniczącego zebrania bezpośrednio po spotkaniu klubowiczów.

Parlamentarzyści z BKP omówili na swoich posiedzeniach łącznie 407 spraw:

1. Poruszono kwestie wewnętrznej organizacji pracy – 136 spraw.
2. Omawiano sytuację i działalność parlamentarzystów w okręgach wyborczych – 140 kwestii.
3. Omawiano pracę posłów i senatorów BKP w parlamencie – 137 sytuacji.
4. Omawiano kontakty BKP z przedstawicielami z zagranicy – 8 razy.
5. Wysłuchiowano raportów przewodniczących BKP – 6 razy.
6. Wysłuchiowano raportów poszczególnych posłów BKP – 6 razy.
7. Omawiano enigmatyczne „sprawy bieżące” – raz.

Analiza struktury protokołów przynosi nieraz zadziwiające informacje. 23 listopada 1922 r., podczas zatwierdzania statutu BKP, nie został zaaprobowany wniosek jednego z gości posiedzenia, Włodzimierza Samojły⁵¹, o zajęcie przez Klub stanowiska radykalnie opozycyjnego względem rządu.

Projekt statutu BKP przyjęto jednogłośnie, bez żadnych zmian, w proponowanym tekście. Niemniej jednak inny gość zebrania, Anton Łuckiewicz⁵², przedstawił swoją propozycję zmian w statucie w formie dodatku. Zgodnie z nią część programowa statutu powinna uzyskać akceptację na zjeździe Białoruskiego Komitetu Narodowego (BKN), który miał się odbyć 25 września 1922 r. w Wilnie⁵³. Członkowie BKP przejrzeni jeszcze raz treść statutu dopiero po roku⁵⁴ i podjęli temat przed kolejnymi wyborami na przewodniczącego Klubu⁵⁵. Stanowi to niewątpliwym dowód zewnętrzny oddziaływania ze strony BKN, w szczególności Łuckiewicza, na działalność BKP. Nazwisko przewodniczącego najczęściej pojawiało się w protokołach wśród Białorusinów poza BKP – 8 razy.

Na inauguracyjnym zebraniu Klubu 23 listopada 1922 r. Łuckiewiczowi udało się przez głosowanie wyciągnąć kilka ważnych wniosków: 25 listopada 1922 r. zjazd

⁵⁰ *Ibidem*, L. 1, 3, 16, 19, 20, 21, 26. Protokoły posiedzeń BKP nr 1a z 23.11.1922, nr 1 z 29.11.1922, nr 13 z 14.03.1923, nr 15 z 26.04.1923, nr 16 z 24.05.1923, nr 17 z 1.06.1923, nr 21 z 24.06.1924.

⁵¹ Włodzimierz Samojło (29 stycznia 1878, Mińsk – 1941), białoruski i rosyjski publicysta, krytyk literacki, filozof. Od 1908 r. współpracował z mińskimi i wileńskimi periodykami. Jeden z wiodących publicystów zachodniobiałoruskiego kierunku wywoleńczego. Po klęsce BSRH usunął się z aktywnego życia społeczno-politycznego. Aresztowany w październiku 1939 r. wśród innych białoruskich działaczy. *Самойла Уладзімір*, www.adradjency.narod.ru (dostęp: 27.08.2023).

⁵² Anton Łuckiewicz (17 stycznia 1884–1946), polityk białoruski; w 1918 odegrał czołową rolę w proklamowaniu niepodległości Białorusi, premier i minister spraw zagranicznych BRL; od 1920 r. na czele BKN; w latach 1927–28 więziony przez władze polskie, w procesie Hromady uniewinniony. W 1939 r. aresztowany przez NKWD. Zmarł w sowieckim obozie pracy. *Słownik biograficzny...*, s. 753–754.

⁵³ LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1. Protokół posiedzeń BKP nr 1a z 23.11.1922.

⁵⁴ *Ibidem*, L. 59, 61a. Protokoły posiedzeń BKP nr 42 z 5.12.1923, nr 47 z 12.12.1923.

⁵⁵ *Ibidem*, L. 62. Protokół posiedzeń BKP nr 48 z 15.12.1923.

BKN musiał potwierdzić rozdział statutu „Program polityczny”⁵⁶. Wskutek tego członkowie BKP zostali pozbawieni prawa do samodzielnych decyzji i uzależnieni od postulatów organizacji, którą kierował ich zasłużony dla sprawy białoruskiej gość. Kolejny fakt wpływu na przyjęcie decyzji Klubu został zanotowany przez potwierdzenie propozycji Łuckiewicza o wysłaniu do białoruskiego gimnazjum na Łotwie powiadomienia w imieniu BKP⁵⁷. Łuckiewicz wielokrotnie aktywnie brał udział w pracach BKP i był zaangażowany w podejmowanych przez niego inicjatywach. 8 grudnia 1922 r. posłowie powierzyli mu misję prowadzenia negocjacji w Warszawie w sprawie pozyskania przez Białorusinów dodatkowego mandatu poselskiego⁵⁸, jako że przedstawiciel Koła Żydowskiego miał przekazać stronie białoruskiej jeden mandat poselski⁵⁹. Posłowie powierzyli też Łuckiewiczowi sprawę wydawania kooperacyjnej gazety w Wilnie⁶⁰. Jego nazwisko pojawiło się również 24 maja 1923 r.: w związku z pomocą finansową, jaką właśnie przez Łuckiewicza przekazano więźniom politycznym⁶¹. O wyjątkowej roli lidera BKN dla parlamentarzystów świadczy zgłoszony 18 grudnia 1923 r. wniosek, pomimo wycofania go po sprzeciwie części obecnych, senatora Własowa o udzielenie subsydium na leczenie Łuckiewicza⁶². Zwraca też uwagę postanowienie BKP z 11 czerwca 1924 r., by kolejne zebranie odbyło się w Wilnie, z obowiązkowym zaproszeniem członków Prezydium BKN. Zaznaczono wówczas, iż obecność posłów i senatorów tego dnia (19 czerwca o godz. 12), z uwagi na gości z BKN, jest obowiązkowa. Łuckiewicz (wraz z Taraszkiewiczem i Rak-Michajłowskim) miał przygotować dla posłów tezy do dyskusji po wysłuchaniu z trybuny sejmowej wystąpień „polskich kolegów”⁶³.

Wileński BKN nie tyle współpracował z BKP, ale *de facto* kontrolował decyzje polityczne i ruchy posłów. BKP natomiast nie protestował, więcej, 1 sierpnia 1924 r. posłowie postanowili, że przed wyjazdem do wyborców należy koniecznie zwołać zjazd Białorusi Zachodniej. Prezydium BKP i przewodniczy BKN zostali zobowiązani do sformułowania tezy do dyskusji, a także wyznaczenia celów do realizacji w czasie tego zjazdu. Członkowie BKP postanowili zorganizować 2 września 1924 r. w Wilnie konferencję i ogłosić okoliczności zwołania zjazdu⁶⁴. Organizacja zarówno konferencji, jak i zjazdu mogła dojść do skutku wyłącznie w oparciu o fundusze BKP. 10 października 1923 r. Klub podjął decyzję, że gospodarcza komisja BKP ma wydać subsydium dla BKN⁶⁵. 7 marca 1924 r. w związku ze świętowaniem Dnia Niepodległości BKP postanowił zwołać zebranie BKN, a komisja

⁵⁶ *Ibidem*, L. 1a. Protokół posiedzeń BKP nr 1a z 23.11.1922.

⁵⁷ *Ibidem*, L. 2. Protokół posiedzeń BKP nr 1a z 23.11.1922.

⁵⁸ *Ibidem*, L. 7. Protokół posiedzeń BKP nr 5 z 8.12.1922.

⁵⁹ *Ibidem*, L. 11a. Protokół posiedzeń BKP nr 9 z 25.01.1922.

⁶⁰ *Ibidem*, L. 7a. Protokół posiedzeń BKP nr 5 z 8.12.1922.

⁶¹ *Ibidem*, L. 20. Protokół posiedzeń BKP nr 16 z 24.05.1923.

⁶² *Ibidem*, L. 65. Protokół posiedzeń BKP nr 50 z 18.12.1923.

⁶³ *Ibidem*, L. 84a. Protokół posiedzeń BKP nr 18 z 11.06.1924.

⁶⁴ *Ibidem*, L. 89a. Protokół posiedzeń BKP nr 24 z 1.08.1924.

⁶⁵ *Ibidem*, L. 47. Protokół posiedzeń BKP nr 31 z 10.10.1923.

gospodarcza BKP została zobowiązana do przekazania pieniędzy dla białoruskich gimnazjów w Wilnie, Radoszkowicach, Nowogródku na zorganizowanie obchodów tego historycznego wydarzenia – Dzień Woli⁶⁶.

Konkludując, taka sytuacja świadczy o olbrzymim wpływie na prace posłów i ich decyzje pozostającego formalnie w cieniu gry parlamentarnej byłego premiera BRL Łuckiewicza.

Jak już pisałem, posłowie działali w sekcjach. W 1922 r. ukonstytuowały się trzy komisje wewnątrzklubowe. Powstały następujące sekcje: religijno-oświatowa, rolniczo-gospodarcza i administracyjno-prawnicza. Skład osobowy tych komisji pokazuje, iż prawie połowa członków BKP dołączyła do dwóch lub trzech komisji, natomiast pozostali zdecydowali się na członkostwo wyłącznie w jednej – administracyjnej (tabela 3).

Tabela 3. Sekcje Białoruskiego Klubu Poselskiego na dzień 30 listopada 1922 r.

Parlamentarzysta	Religijno-oświatowa	Rolniczo-gospodarcza	Administracyjno-prawnicza
Baranów S.	Członek	Członek	Członek
Jakowiuk Sz.	Członek	Członek	–
Jeremicz F.	–	Członek	Członek
Kalinowski Wł.	–	–	Kierownik sekcji
Kochanowski M.	Członek	Kierownik sekcji	–
Miotła P.	–	Członek	–
Owsianik A.	–	Członek	Członek
Rak-Michajłowski Sz.	Członek	–	–
Rogula B.	–	Członek	–
Stankiewicz A.	Członek	Członek	Członek
Taraszkiewicz B.	Kierownik sekcji	–	–
Bogdanowicz W.	Członek	–	–
Nazarewski A.	–	–	Członek
13 osób⁶⁷	7 osób	8 osób	6 osób

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 5.

⁶⁶ Dzień Woli (Wolności) – święto przypadające 25 marca. Upamiętnia ono powstanie niepodległego państwa białoruskiego po podpisaniu traktatu ryskiego (3 marca 1918 r.), na mocy którego 25 marca 1918 r. oficjalnie ogłoszono powstanie niezależnego państwa – Białoruskiej Republiki Ludowej. BKP wydał 1800 mln marek polskich. *Ibidem*, L. 75a. Protokół posiedzeń BKP nr 9 z 7.03.1924.

⁶⁷ Do trzech komisji wybrano 2 osoby, do dwóch komisji – 4 osoby, do jednej komisji – 7 osób.

Protokoły posiedzeń zawierają jednak tylko szczątkowe wzmianki na temat działalności wskazanych komisji. Największa liczba zachowanych informacji odnosi się do powstałej nieco później klubowej komisji gospodarczo-financej, często nazywanej w dokumentach komisją rewizyjną (tabela 4). Skład tej komisji ulegał częstym zmianom, zaś członkowie Klubu nie zgłaszali żadnych pretensji odnośnie do jej poczynañ. Na stanowisko skarbnika owej komisji trzykrotnie wybierano Miotłę (wybory skarbnika komisji rewizyjnej odbyły się czterokrotnie). 2 lipca 1924 r. ów poseł próbował zrzec się obowiązków skarbnika, aczkolwiek został przekonany przez pozostałych członków Klubu do dalszego pełnienia tej funkcji⁶⁸.

Tabela 4. Skład gospodarczo-financej (rewizyjnej) komisji BKP w latach 1922–1924

Stanowisko	29.11.1922	28.06.1923	18.12.1923	12.03.1924
Skarbnik	F. Jeremicz ⁶⁹	P. Miotła	P. Miotła ⁷⁰	P. Miotła
Członek	S. Jakowiuk	M. Kochanowicz	M. Kochanowicz	M. Kochanowicz
Członek	A. Owsianik	B. Roguła	B. Roguła	P. Wołoszyn
Zastępca	–	–	S. Jakowiuk	F. Jeremicz
Zastępca	–	–	P. Wołoszyn	A. Owsianik

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 3a, 32, 65, 76.

W strukturach BKP podejmowano próby wydawania własnej gazety poselskiej, aczkolwiek postępy w tej sprawie dokonywały się bardzo powoli. 29 listopada 1922 r. doszło do zorganizowania oddziału prasowego, do którego weszli posłowie Baranów i Rak-Michajłowski. Był to przejaw pewnej demokratyzacji Klubu, jako że dotąd wyłącznie Prezydium Klubu miało prawo wypowiadać się w mediach publicznych na temat działalności i planów BKP⁷¹. 1 grudnia 1922 r. oddział prasowy otrzymał nową nazwę – Press Biuro, a do jego zespołu dołączył Owsianik⁷². Praca nowo powstałego organu nie przyniosła jednak zamierzonych efektów: 26 kwietnia 1923 r. na posiedzeniu BKP po raz kolejny rozpatrzono kwestię wydawania prasy klubowej. Wtedy podjęto decyzję, iż warto drukować gazetkę poselską co miesiąc. Do wykonania tego zadania stworzono specjalną komisję, w skład której weszli ponownie Rak-Michajłowski i ks. Stankiewicz⁷³. 24 maja powołano specjalne kolegium w celu wydawania gazety klubowej. Owo kolegium utworzyli: senator Bogdanowicz, posłowie Taraszkiewicz i Kochanowicz⁷⁴. W kolejnych protokołach

⁶⁸ LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 87. Protokół posiedzeń BKP nr 21 z 2.07.1924.

⁶⁹ *Ibidem*, L. 8a. F. Jeremicz został wybrany na skarbnika na posiedzeniu BKP 14.12.1922.

⁷⁰ *Ibidem*, L. 87. Poseł P. Miotła 2 lipca 1924 próbował zrezygnować ze stanowiska skarbnika BKP.

⁷¹ *Ibidem*, L. 3-3a. Protokół posiedzeń BKP nr 1 z 29.11.1922.

⁷² *Ibidem*, L. 6. Protokół posiedzeń BKP nr 4 z 1.12.1922.

⁷³ *Ibidem*, L. 19. Protokół posiedzeń BKP nr 15 z 26.04.1923.

⁷⁴ *Ibidem*, L. 20. Protokół posiedzeń BKP nr 16 z 24.05.1923.

brakuje informacji dotyczących publikacji gazety BKP, co nasuwa przypuszczenie, że parlamentarzyści białoruscy porzucili w tym momencie pomysł wydawania gazetki klubowej.

Członkowie BKP stworzyli kasę klubową z zamiarem pomocy wszystkim tym wyborcom, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji, a także wspierania różnego rodzaju inicjatyw białoruskich. Środki finansowe z kasy klubowej były przeznaczane na wsparcie więźniów politycznych, wydawanie białoruskich gazet i książek, edukację i kulturę, rekompensowanie ponoszonych wydatków z tytułu prowadzonej działalności poselskiej w okręgach wyborczych oraz wsparcie posłów, którzy utracili swoje mandaty poselskie⁷⁵. Największą część środków wydawano na wsparcie więźniów politycznych (opłacanie adwokatów, pomoc w formie dożywiania). Środki finansowe w kasie BKP pochodziły z diet poselskich parlamentarzystów białoruskich⁷⁶.

21 marca 1923 r. posłowie zajęli się kwestią utworzenia Związku Włościańskiego. Członkami komisji, która została powołana w celu napisania statutu nowej organizacji, zostali: ks. Stankiewicz, Kochanowicz, Własów i Rak-Michajłowski⁷⁷. Nie są znane przyczyny przekazania sprawy stworzenia statutu stronnictwa białoruskiego „Stronnictwo Włościańskie” Taraszkiewiczowi, co miało miejsce podczas posiedzenia BKP 16 kwietnia 1923 r.⁷⁸ Przygotowana wersja statutu zawierała w nazwie stronnictwa słowo „Hromada”. 29 czerwca 1923 r. członkowie BKP zaaprobowali treść statutu, a następnie zlecieli Taraszkiewiczowi wykonanie jego tłumaczenia na język polski⁷⁹. Po raz kolejny sprawę statutu poruszono dopiero 18 grudnia 1923 r., jednakże jej rozpatrzenie przeniesiono na następne spotkanie plenarne⁸⁰, po czym nigdy już do niej nie wrócono. Było to też widomy znak zbliżania się końca pewnego etapu pracy Klubu. W 1925 r. Taraszkiewicz wstąpił do Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi (KPZB), a w listopadzie tegoż roku brał udział w III Konferencji KPZB w Moskwie⁸¹. W 1925 r. dokonał rozłamu w BKP, tworząc wraz z Rak-Michajłowskim Białoruską Włościańsko-Robotniczą Hromadę⁸².

Do kontaktu z wyborcami utworzono 23 listopada 1922 r. Sekretariat BKP. Część posłów wzięła odpowiedzialność za pracę w ramach Sekretariatu w konkretnych regionach (tabela 5). Przykładowo przy nazwisku Owsianika widniało miasto Lida, Kochanowicz odpowiadał za Nowogródek, Jakowiuk – za Grodno, Miotła – za Święciany, a Jeremicz – za Pińsk⁸³. Źródłem wiedzy na temat działalności

⁷⁵ *Ibidem*, L. 4, 20, 22, 26, 26a, 34a-35, 40, 46, 55-55a, 59a, 60, 62a, 70a, 79a, 91.

⁷⁶ *Ibidem*, L. 7a. Protokół posiedzeń BKP nr 5 z 8.12.1922.

⁷⁷ *Ibidem*, L. 18. Protokół posiedzeń BKP nr 14 z 21.03.1923.

⁷⁸ *Ibidem*, L. 19. Protokół posiedzeń BKP nr 15 z 26.04.1923.

⁷⁹ *Ibidem*, L. 34a. Protokół posiedzeń BKP nr 25 z 29.06.1923.

⁸⁰ *Ibidem*, L. 65. Protokół posiedzeń BKP nr 50 z 18.12.1923.

⁸¹ Тарашкевіч Браніслаў, www.slounik.org (dostęp: 27.08.2023).

⁸² А. Пашкевіч, [A. Paszkiewicz], *Парламецкія формы змагання за нацыянальныя і сацыяльныя правы беларускага народа ў міжваеннай Польшчы (1921–1930)*, Мінск 2006, с. 57.

⁸³ LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1. Protokół posiedzeń BKP nr 1a z 22.11.1922.

Sekretariatu są sprawozdania poselskie. Na posiedzeniu 8 lutego 1923 r. raporty z założenia sekretariatów w poszczególnych okręgach wyborczych zdali następujący posłowie: Kochanowicz – utworzenie sekretariatu w Stołpcach⁸⁴, ks. Stankiewicz – sekretariaty w Głębokiem i Żodziszkach⁸⁵, Baranów – sekretariat w Grodnie⁸⁶, Kalinowski – sekretariat w Rosi⁸⁷, Jakowiuk – sekretariat w Bielsku⁸⁸.

Tabela 5. Sekretariat BKP wybrany 22 listopada 1922 r.

Nazwisko i imię	Stanowisko	Region odpowiedzialności
Owsianik A.	Prezes	Lida
Kochanowicz M.	Zastępca	Nowogródek
Jakowiuk Sz.	Członek	Grodno
Miotła P.	Członek	Święciany
Jeremicz F.	Członek	Pińsk
Kalinowski	Zastępca	–
Rak-Michajłowski Sz.	Zastępca	–
Rogula B.	Zastępca	–

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 1.

Okoliczności związane z inicjatywą wydania kalendarza BKP na rok 1924 pozwalają wyciągnąć wniosek, iż białoruscy parlamentarzyści zmarnowali nie-mało okazji do przeprowadzenia wartościowych inicjatyw. 5 września 1923 r. ze sprawą wydania kalendarza został zaznajomiony poseł Taraszkiewicz. Obarczono go odpowiedzialnością za warstwę informacyjną kalendarza, która powinna zawierać wiadomości na temat życia politycznego w Polsce oraz pracy posłów białoruskich. Klub asygnował redaktorowi kalendarza dużą sumę tytułem zaliczki na wykonanie zadania⁸⁹. Praca nad wydaniem kalendarza bardzo siemiężnie posuwała się naprzód, w wyniku czego 10 października 1923 r. posłowie i senatorowie białoruscy postanowili „dostarczyć osobom potrzebującym kalendarz na 1924 r. na koszt klubu, zaś każdy poseł powinien do 20 października 1923 r. zdać raport z prac komisji, który posłuży jako materiał informacyjny dla kalendarza”⁹⁰. 30 listopada 1923 r. podjęto decyzję, że każdy poseł z BKP wyda 5 mln marek polskich na

⁸⁴ *Ibidem*, L. 12a. Protokół posiedzeń BKP nr 10 z 8.02.1923.

⁸⁵ *Ibidem*, L. 12a-13. Protokół posiedzeń BKP nr 10 z 8.02.1923.

⁸⁶ *Ibidem*, L. 13. Protokół posiedzeń BKP nr 10 z 8.02.1923.

⁸⁷ *Ibidem*, L. 13. Protokół posiedzeń BKP nr 10 z 8.02.1923.

⁸⁸ *Ibidem*, L. 13-13a. Protokół posiedzeń BKP nr 10 z 8.02.1923.

⁸⁹ *Ibidem*, L. 46. Protokół posiedzeń BKP [brak numeru] z 5.09.1923.

⁹⁰ *Ibidem*, L. 47. Protokół posiedzeń BKP nr 31 z 10.10.1923.

wydruk kalendarzy, po czym otrzyma odpowiednią liczbę egzemplarzy⁹¹. Przyszłość pokazała, iż w grudniu nie doszło do wydania, w związku z czym podczas posiedzenia Klubu 18 grudnia 1923 r. postanowiono „podjąć działania służące jak najszybszemu wypuszczeniu w świat kalendarza”⁹². Dopiero 13 czerwca 1924 r. pojawiła się kwestia rozpowszechnienia kalendarzy na rok 1924 wśród wyborców, które powierzono posłowi Owsiankowi, aby „sprawdzić, ile egzemplarzy znajduje się w księgarni”⁹³. Nie można jednoznacznie stwierdzić, kiedy rozpoczęto dystrybucję kalendarzy, lecz na podstawie powyższych informacji należy założyć, iż nie nastąpiło to w terminie.

Białoruscy parlamentarzyści mieli możliwość prowadzenia aktywnej działalności w sejmie. W latach 1922–1924 członkowie BKP zajmowali stanowiska w różnych komisjach sejmowych (tabela 6).

Tabela 6. Członkowie BKP w komisjach sejmowych w latach 1922–1924

Komisja Sejmowa	14.12.1922	10.10.1923	5.01.1924
Administracyjna	Kalinowski Włodzimierz	Jeremicz Fabian	Jeremicz Fabian
Komunikacyjna	Jakowiuk Szymon	Jakowiuk Szymon	–
Konstytucyjna	–	–	Owsianik Antoni
Ochrony pracy	Miotła Piotr	Miotła Piotr	–
Odbudowy kraju	Owsianik Antoni	Wołoszyn Paweł	Wołoszyn Paweł
Opieki społecznej	Baranów Sergiusz	–	Rak-Michajłowski Szymon
Oświatowa	Taraszkiewicz Bronisław	Taraszkiewicz Bronisław	Ks. Stankiewicz Adam
Petycyjna	Baranów Sergiusz	Wołoszyn Paweł	Wołoszyn Paweł
Prac publicznych	Owsianik Antoni	Owsianik Antoni	Owsianik Antoni
Prawnicza	–	–	Rak-Michajłowski Szymon
Przemysłu i handlu	Jeremicz Fabian	Miotła Piotr	–
Rolna	Rogula Bazyli	Rogula Bazyli	Rogula Bazyli
Skarbowa	–	–	Miotła Piotr
Skarbowo-budżetowa	–	Taraszkiewicz Bronisław	Taraszkiewicz Bronisław

⁹¹ *Ibidem*, L. 48a. Protokół posiedzeń BKP nr 41 z 30.11.1923.

⁹² *Ibidem*, L. 65. Protokół posiedzeń BKP nr 50 z 18.12.1923.

⁹³ *Ibidem*, L. 85. Protokół posiedzeń BKP nr 19 z 13.06.1924.

Komisja Sejmowa	14.12.1922	10.10.1923	5.01.1924
Węglowa	–	Owsianik Antoni	–
Wojskowa	Kochanowicz Michał	Kochanowicz Michał	Kochanowicz Michał
Zagraniczna	Ks. Stankiewicz Adam	Ks. Stankiewicz Adam	Taraszkiewicz Bronisław
Zdrowia publicznego	Rak-Michajłowski Szymon	Rak-Michajłowski Szymon	Miotła Piotr
Ogólna liczba: 18	Ogólna liczba: 13	Ogólna liczba: 14	Ogólna liczba: 14
	Udział w 15 komisjach sejmowych		
		Udział w 18 komisjach sejmowych	

Źródło: LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 8, 48, 68a. Protokół posiedzeń BKP nr 6 od 8.12.1922, nr 6 od 10.10.1923, protokół nr 2 od 5.01.1924.

Jak wynika z tabeli 6, jedynie kilku białoruskich posłów pracowało na stałe w tej samej komisji, natomiast pozostali przechodzili z jednej komisji do drugiej, co miało swoje konsekwencje. Trudno rozstrzygnąć, czy te rozszady spowodowane były świadomością własnej niekompetencji, czy też innymi czynnikami. Praca w komisjach sejmowych bez wątpienia stanowiła wypadkową indywidualnych kompetencji każdego polityka, umiejętności realnej oceny rzeczywistości, która wpływała na wyznaczanie wykonalnych celów satysfakcjonujących wyborców. Wiele zależało także od ilości czasu wolnego każdego parlamentarzysty. Liczba sprawozdań członków BKP na temat pracy w komisjach sejmowych jest znacznie mniejsza od liczby raportów dotyczących działalności w poszczególnych okręgach wyborczych.

Jesienią 1923 r. doszło do zbliżenia parlamentarzystów białoruskich i ukraińskich zasiadających w polskim sejmie. Na posiedzeniu BKP 28 listopada 1923 r. odczytano dwa ważne referaty na temat współpracy na niwie sejmowej ze stroną ukraińską⁹⁴. Po wygłoszeniu pierwszego referatu, „O ukraińsko-białoruskim zbliżeniu na fundamencie sejmowym”, członkowie BKP wzięli pod uwagę projekt umowy między klubami: białoruskim i ukraińskim, po czym zlecieli dwóm członkom swego Prezydium jej podpisanie. Kontynuowano rozmowy z Ukraińcami na temat jeszcze większego zacieśnienia współpracy. Po wygłoszeniu kolejnego referatu, „O porozumieniu z klubami: niemieckim i ukraińskim w sprawach dotyczących obywatelstwa mniejszości narodowych oraz w sprawach ustawy o parcelacji i osadnictwie”, parlamentarzyści białoruscy powzięli zamiar doprowadzania do porozumienia z klubami reprezentantami pozostałych mniejszości narodowych. Faktycznie chodziło o stworzenie nowej koalicji parlamentarnej i możliwości realizacji obietnic przedwyborczych za pomocą rządu zamiast wsparcia go.

⁹⁴ *Ibidem*, L. 58. Protokół posiedzeń BKP nr 40 z 28.11.1923.

Powyższe fakty prowadzą do konstatacji, iż współpraca sejmowych stronnictw mniejszościowych w sprawie ustaw ich dotyczących była pewnego rodzaju sukcesem BKP w poszukiwaniu potencjalnych sojuszników.

Kwestia obywatelstwa dla mniejszości narodowych mieszkających w II RP stanowiła ważny temat spotkań BKP w ostatnim kwartale 1923 r.: 5 grudnia tegoż roku senator Bogdanowicz poświęcił swoje wystąpienie tejże sprawie, podobnie jak poseł Rogula, który w swoim referacie również poruszył ten problem, jak też kwestię parcelacji ziemi i osadnictwa na ziemiach północno-wschodnich II RP⁹⁵. W efekcie 13 grudnia 1923 r. na posiedzeniu BKP zobowiązano senatorów białoruskich do obecności w Warszawie podczas procesu legislacyjnego w sprawie ustawy o parcelacji i osadnictwie⁹⁶. Białoruscy parlamentarzyści stanęli przed szansą obrony interesów swoich wyborców. Szansy tej nie wykorzystali. W związku z powyższym nasuwa się szereg pytań badawczych, m.in.: 1) Jakie wydarzenia na polskiej scenie politycznej z jesieni i zimy 1923 r. mogły wywołać optymizm i aktywność polityków białoruskich na rzecz utworzenia koalicji z frakcją ukraińską i dążenia do współpracy z przedstawicielami mniejszości niemieckiej w II RP? 2) Czy BKP miał realne szanse wpłynąć na prace ustawodawcze sejmu pod koniec 1923 r.?

Michał Kurkiewicz w pracy *Sprawy białoruskie w polityce rządu Władysława Grabskiego* zwraca uwagę na to, że „ostatnią próbą Taraszkiewicza [reprezentującego jeszcze BKP – Y.D.] parlamentarnego ułożenia stosunków polsko-białoruskich była jego rozmowa ze Stanisławem Thuguttem⁹⁷ [liderem partii PSL «Wyzwolenie» – Y.D.] we wrześniu 1923 r.”⁹⁸ Aleksander Paszkiewicz z kolei wspomina wyłącznie o spotkaniu Thugutta z Taraszkiewiczem trzy miesiące później, w grudniu, gdy po dymisji rządu Wincentego Witosa Thuguttowi zostało powierzone zadanie utworzenia nowego gabinetu rządowego. Właśnie wtedy, przed planowanym głosowaniem w sejmie nad zatwierdzeniem kandydatury Thugutta na stanowisko premiera, Taraszkiewicz przekazał mu żądania polityczne strony białoruskiej. Paszkiewicz podkreśla, iż postulaty BKP były niewykonalne. To posunięcie posłów białoruskich odebrało pole manewru politycznego temu kandydatowi na premiera. Sejmowe ugrupowania prawicowe też nie poparły kandydatury Thugutta, skutkiem czego ten zrezygnował z formowania nowego rządu. Rezultatem owych

⁹⁵ *Ibidem*, L. 59. Protokół posiedzeń BKP nr 42 z 5.12.1923.

⁹⁶ *Ibidem*, L. 61. Protokół posiedzeń BKP nr 46 z 13.12.1923.

⁹⁷ Stanisław August Thugutt urodził się 30 lipca 1873 r. w Łęczycy jako syn lekarza. Od 1917 r. należał do PSL „Wyzwolenie”. 7 listopada 1918 r. został ministrem spraw wewnętrznych w gabinecie Ignacego Daszyńskiego, a między 17 listopada 1918 i 16 stycznia 1919 r. – Jędrzeja Moraczewskiego. W latach 1922–1927 był posłem z listy PSL „Wyzwolenie”, prezesem klubu tej partii. Od marca 1922 r. do listopada 1923 r. pełnił funkcję prezesa PSL „Wyzwolenie”. Od 17 listopada 1924 do 29 maja 1925 r. był wicepremierem rządu Grabskiego. Po wybuchu II wojny światowej znalazł się na emigracji w Szwecji. Zmarł 15 czerwca 1941 r. w Sztokholmie. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 156.

⁹⁸ M. Kurkiewicz, *Sprawy białoruskie w polityce rządu Władysława Grabskiego*, Warszawa 2005, s. 26–27.

wydarzeń było ukonstituowanie gabinetu pozaparlamentarnego przez Władysława Grabskiego⁹⁹. Karol Olejnik w taki sposób tłumaczy decyzję prawicy sejmowej wobec propozycji Thugutta: „gdy Thugutt w zapale stworzenia szerokiej reprezentacji ugrupowań w swoim gabinecie wysunął także kandydaturę Piłsudskiego, reprezentanci prawicy wycofali się z rozmów”¹⁰⁰.

Według badaczy główną przyczyną odrzucenia gabinetu w składzie proponowanym przez Thugutta było nieudzielenie mu poparcia przez ugrupowania prawicowe¹⁰¹. Czy to jedyna przyczyna fiaska starań Thugutta?

W odróżnieniu od prawicy sejmowej żądania BKP wobec sugerowanego rządu na czele z liderem PSL „Wyzwolenie” były niewspółmierne do jego rzeczywistego wpływu. Warto zapoznać się z przebiegiem i wynikami negocjacji między stroną białoruską a stroną polską odnośnie do utworzenia nowego rządu, zawartymi w protokole posiedzenia BKP z 17 grudnia 1923 r. o numerze 49¹⁰². Taraszkiewicz zdał wówczas relację ze swego spotkania z Thuguttem, które odbyło się w nocy 14 grudnia 1923 r., co istotne, z inicjatywy tego ostatniego. W trakcie owego spotkania Taraszkiewicz zaprezentował w 10 punktach białoruskie postulaty polityczne, na które Thugutt udzielił odpowiedzi.

1. Thugutt wyraził zgodę na utworzenie Podsekretariatu Stanu do Spraw Mniejszości przy Radzie Ministrów, lecz poprosił o dodatkowe 3–4 miesiące na dopełnienie tej kwestii, do czasu gdy nowy rząd umocni się na swojej pozycji.
2. Jeśli chodzi o wewnętrzne sprawy administracyjne, strona białoruska postulowała zapewnienie osobom narodowości białoruskiej stanowisk wojewodów i starostów oraz innych szczebli urzędniczych na ziemiach północno-wschodnich II RP, co spotkało się z aprobatą Thugutta z jednym warunkiem: białoruscy kandydaci na wyżej wymienione posady muszą posiadać stosowne kwalifikacje.
3. Thugutt zapewnił, że sprawa obywatelstwa II RP dla mniejszości narodowych zamieszkujących jej terytorium zostanie uregulowana.
4. Na obiekcje BKP w stosunku do obowiązujących przepisów regulujących stosunek państwa polskiego z Cerkwią prawosławną Thugutt oświadczył, iż nieprawidłowości w tej kwestii zostaną wyeliminowane, dodając, że owa sprawa nie jest mu dobrze znana.

⁹⁹ Władysław Grabski urodził się 7 lipca 1874 r. w Borowie nad Bzurą w rodzinie ziemiańskiej. W latach 1906–1912 trzykrotnie wybierany był do rosyjskiej Dumy Państwowej z listy Narodowej Demokracji. W styczniu 1919 r. został posłem z listy Związku Ludowo-Narodowego do Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej. Od 23 czerwca do 24 lipca 1920 r. i od 19 grudnia 1923 r. do 14 listopada 1925 r. był premierem. Zmarł w Warszawie 1 marca 1938 r. Szerzej na ten temat zob. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 40. А. Пашкевіч, [A. Paszkiewicz], *op. cit.*, c. 50–51.

¹⁰⁰ K. Olejnik, *Polska w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Poznań 2019 („Polska. Dzieje narodu, państwa i kultury”, t. 4), s. 363.

¹⁰¹ Zob. np.: А. Пашкевіч [A. Paszkiewicz], *op. cit.*, s. 50–51.

¹⁰² LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 63–64a. Protokół posiedzeń BKP nr 49 z 17.12.1923.

5. Thugutt poparł białoruski wymóg zorganizowania samorządu demokratycznego.
6. Strona białoruska otrzymała od Thugutta zapewnienie o rozwiązaniu problemu tajnych okólników nakazujących zwalnianie osób narodowości nie-polskiej z posad państwowych i ich translokację.
7. Thugutt wyraził zgodę na wypuszczenie na wolność białoruskich więźniów politycznych bez większej konkretyzacji tej kwestii.
8. Thugutt ustosunkował się przychylnie do propozycji BKP odnośnie do utworzenia w Wilnie jednego okręgu szkolnego dla wszystkich ziem białoruskich z białoruskim oddziałem szkolnym. Zaznaczył, że powołanie przy kuratorium osobnego oddziału białoruskiego ma perspektywy, niemniej jednak dodał, iż owa sprawa wymaga czasu i wnikliwego rozpatrzenia. Oprócz tego stwierdził, że jest możliwe otwarcie 100 białoruskich państwowych szkół powszechnych, które otrzymają dofinansowanie ze Skarbu Państwa, a także wyraził zgodę na powołanie białoruskiego seminarium nauczycielskiego i prowadzenie kursów nauczycielskich.
9. W sprawie udzielenia kredytu białoruskim wydawnictwom rozmówca Thugutt oznajmił, że spełnienie tego warunku będzie trudne, choć możliwe.
10. Thugutt przystał na zniesienie ulgowych praw dla osadników polskich z ziem północno-wschodnich II RP.

Analiza odpowiedzi Thugutta na pytania Taraszkiewicza dowodzi, iż strona polska zaakceptowała postulaty Białorusinów, z czego trzy punkty programowe zostały zaaprobowane bezwarunkowo (kwestie dotyczące obywatelstwa, samorządów demokratycznych, uwolnienia więźniów politycznych). W przypadku pozostałych siedmiu punktów kandydat na premiera wnosił o dodatkowy czas na ich wykonanie. To dowodzi, iż Białorusini w przypadku sformowania gabinetu Thugutta mogliby liczyć na sprzyjające warunki do rozwiązania palących kwestii. Odpowiedzi Thugutta, udzielone Taraszkiewiczowi, dają jasno do zrozumienia, iż strona polska aktywnie szukała drogi porozumienia i współpracy ze stroną białoruską. Jednak do współpracy trzeba dwóch polityków, a nie jednego. Nie znamy odpowiedzi na pytanie, czy w wypadku poparcia Thugutta przez BKP inne kluby mniejszości miałyby większe szanse na zbudowanie swoich gabinetów.

Na koniec Taraszkiewicz zaznaczył, że z powodu braku informacji o finalnym składzie gabinetu rządu BKP nie może jednoznacznie określić swojego zdania na temat ewentualnego przyszłego rządu. Jak więc wynika ze sprawozdania Taraszkiewicza, on sam w imieniu Klubu nie podjął żadnego zobowiązania wobec Thugutta. To stanowisko, wydaje się, poparli wszyscy zebrani. Przełożono dyskusję aż do czasu finalnego ogłoszenia składu osobowego nowego gabinetu rządowego. Inaczej rzecz ujmując – w żaden sposób nie budowano sojuszu z szukającym wsparcia Thuguttem, tylko eskalowano oczekiwania.

Istotna jest informacja, zawarta w protokole nr 49 z 17 grudnia 1923 r., wskazująca datę spotkania Taraszkiewicza i Thugutta – późna noc z 14 na 15 grudnia

1923 r. W trzech protokołach z 15 grudnia 1923 r.¹⁰³ brak jakiegokolwiek śladu adnotacji o negocjacjach Taraszkiewicza z Thuguttem. Taraszkiewicz brał udział we wszystkich tych trzech posiedzeniach, co zresztą zostało zarejestrowane w protokołach. Z tego wynika, że Taraszkiewicz świadomie opóźniał przedstawienie relacji ze spotkania z Thuguttem swoim kolegom klubowym, w wyniku czego strona białoruska w dalszym ciągu pozostawała jednym z ogniw opozycyjnych, co było korzystne tylko i wyłącznie z punktu widzenia polityki zagranicznej ZSRR. Czyżby Taraszkiewicz współpracował z radzieckimi służbami już w grudniu 1923 r.?

Kurkiewicz uważa, iż zawarty w grudniu 1923 r. sojusz białoruskich i polskich komunistów na terenie państwa polskiego był na tyle niebezpieczny, że kraje ościennie postanowiły udzielić wsparcia białoruskiej sprawie narodowej. Litwa i Czechosłowacja wspierały rząd białoruski na emigracji, kierowany przez Wacława Łastouskiego¹⁰⁴, i finansowały różne białoruskie projekty, a państwo łotewskie otworzyło w swoich granicach ok. 50 białoruskich państwowych szkół powszechnych, dwa gimnazja i jedno seminarium nauczycielskie¹⁰⁵. Paszkiewicz zwraca uwagę, że jeszcze 30 września 1923 r., na zjeździe BKN w Wilnie, Taraszkiewicz mówił o niemożliwości przeforsowania projektów ustaw BKP z przyczyn nieprzychylnego stosunku większości sejmowej, niemniej jednak optował za dalszym podejmowaniem prób prowadzenia skutecznej pracy parlamentarnej i za większym skupieniem się na pracy z ludnością z obszarów wiejskich¹⁰⁶.

Ciekawe, iż na kolejnym posiedzeniu BKP 18 grudnia 1923 r. w ogóle nie została podjęta kwestia utworzenia koalicji rządowej w sejmie. Zamiast tego zatwierdzono protokoły trzech poprzednich spotkań, zaplanowano wystąpienie z trybuny sejmowej w sprawie zaniechania tortur nad więźniami politycznymi na Kresach Wschodnich, za to omówienie i dyskusję o regulaminie „Białoruskiej Chłopskiej Hromady” odłożono na później¹⁰⁷.

Strona białoruska faktycznie sama odstąpiła od realizacji własnych postulatów politycznych, nie udzieliwszy poparcia rządowi Thugutta, mimo że ten wyraził zgodę na spełnienie wszystkich oczekiwań Białorusinów, zaznaczając, iż na niektóre z nich potrzebuje więcej czasu. Członkowie BKP przyszli po rozum do głowy podczas następnego posiedzenia Klubu, 20 grudnia 1923 r., gdy poddano rozpatrzeniu

¹⁰³ W zbiorach archiwalnych znajdują się dwa protokoły dwóch osobnych posiedzeń Klubu z datą 15 grudnia 1923 r. W obu protokołach widnieje jeden numer – 48, co najprawdopodobniej jest błędem popełnionym przez sekretarza Klubu. *Ibidem*, L. 61a-62. Protokoły posiedzeń BKP nr 47, 48 z 15.12.1923.

¹⁰⁴ Wacław Łastouski (8 listopada 1883 – 23 stycznia 1938), białoruski polityk. W końcu 1918 r. kierownik białoruskiego przedstawicielstwa na Litwie, w grudniu 1919 r. stanął na czele Rady Ministrów BRL. W 1923 r. zrezygnował ze stanowiska premiera. W 1927 r. wyjechał do Związku Radzieckiego. 21 lipca 1930 r. został aresztowany i osadzony na 5 lat. W 1937 r. skazany przez Najwyższy Sąd Wojskowy ZSRR i rozstrzelany. *Słownik biograficzny...*, s. 745–746.

¹⁰⁵ M. Kurkiewicz, *op. cit.*, s. 29–31.

¹⁰⁶ A. Пашкевіч, [A. Paszkiewicz], *op. cit.*, c. 51.

¹⁰⁷ LCVA, F. 365, A. 2, B. 11, L. 65. Protokół posiedzeń BKP nr 50 z 18.12.1923.

tylko i wyłącznie jedną kwestię – określenie stosunku Klubu do nowo obranego rządu Grabskiego po *exposé* wygłoszonym przez wybranego dzień wcześniej premiera. Odpowiedzią BKP na wystąpienie nowego premiera Polski, w którym nie padło ani jedno słowo na temat kwestii białoruskiej (szkoły i administracja), była decyzja o wyrażeniu wotum nieufności dla aktualnego rządu polskiego. Białoruscy parlamentarzyści wygłosili opinię, iż tylko taki rząd, którego podstawę będzie stanowić klasa robotnicza i włościańska, może liczyć na ich wsparcie¹⁰⁸.

Wiele wskazuje na to, że utworzenie rządu Grabskiego było niespodzianką dla BKP, o czym świadczy protokół nr 50: zgodnie z zapisem z dn. 18 grudnia 1923 r. postanowiono przeprowadzić kolejne zebranie trzy dni później, 21 grudnia o godz. 10.30¹⁰⁹, jednak pod wpływem wyboru nowego premiera Rady Ministrów przyspieszono spotkanie o jeden dzień i rozmawiano tylko i wyłącznie o nowo wybranym rządzie i jego sojusznikach¹¹⁰. Już pod koniec 1923 r. Białorusini stracili szansę uczestnictwa w koalicji prorządowej i realizacji swego programu wyborczego.

Analiza protokołów posiedzeń BKP z lat 1922–1924 pokazuje, iż uczestnictwo Białorusinów w działalności wewnątrzklubowej i parlamentarnej cechowało się aktywnością, niemniej jednak skuteczność działania była uzależniona od stopnia ich kompetencji, umiejętności rzetelnego i punktualnego wykonywania założonych planów, realnej oceny sytuacji politycznej wpływającej na możliwość efektywnego prowadzenia własnej działalności politycznej oraz realizacji obietnic przedwyborczych. Zbyt wyśrubowane oczekiwania BKP wobec potencjalnych sojuszników skutkowały niemożliwością odnalezienia wzajemnego porozumienia, a wypełnienie zobowiązań przedwyborczych było wykonalne jedynie w strukturach koalicyjnych.

Analysis of the Minutes Content of the Belarusian Parliamentary Club Meetings between 1922 and 1924

Abstract

Belarusian politicians' participation in the Polish Parliament's work and their involvement in the electoral districts in contact with their voters proved to be great opportunities for public activity. The Sejm deputies had a chance to learn about the expectations of their electorate, and the electorate shared information about what bothers and troubles them. The voters got to know their deputies and had the opportunity to learn about the Belarusian Parliamentary Club's projects, thus supporting the initiatives of the deputies. The constituents also gained a chance to monitor how their deputies implemented the programme slogans and catchphrases under which they ran for election. Belarusian deputies sought allies in Parliament, including representatives of other national minorities (Germans, Ukrainians, Jews) and Polish left-wing

¹⁰⁸ *Ibidem*, L. 66a. Protokół posiedzeń BKP nr 51 z 20.12.1923.

¹⁰⁹ *Ibidem*, L. 65a. Protokół posiedzeń BKP nr 50 z 18.12.1923.

¹¹⁰ *Ibidem*, L. 67. Protokół posiedzeń BKP nr 52 z 21.12.1923.

parties. This defined their place within the Parliament but, at the same time, occasionally made things difficult for them. The Belarusian deputies were unwilling to compromise. They defended their positions fiercely during the debates, convinced that this would earn them the sympathy of their voters and secure their seats in future parliamentary elections. However, their chosen tactics did not lead to success. Perhaps they could have achieved better outcomes if they had been willing to make some concessions. The reluctance of the Belarusian Parliamentary Club to compromise with the Polish political parties made it impossible to implement their pre-election programme. The conditions created allowed Belarusian Parliamentary Club deputies to verbalise the demands of the Belarusian society in the public forum but did not allow them to make a deal with the stronger parties (e.g. the Polish Socialist Party and the Polish Peasant Party 'Wyzwolenie'), which required certain concessions from the Belarusian side.

Анализ содержания протоколов заседаний белорусского парламентского клуба в 1922–1924 гг.

Аннотация

Участие белорусских политиков в работе Сейма и их вовлеченность в избирательных округах в общение со своими избирателями доказали насколько широкие возможности открываются благодаря общественной деятельности. Депутаты узнавали ожидания своих избирателей, а те делились информацией о том, что их беспокоит и причиняет неприятности. Избиратели познакомились со своими парламентариями и получили возможность узнать о проектах Белорусского депутатского клуба, а следовательно, поддержать инициативы парламентариев. Избиратели также получили возможность проследить за тем, насколько депутаты выполняют обещания, содержащиеся в программе, с которой они баллотировались на выборах. Белорусские депутаты искали союзников в парламенте среди представителей других национальных меньшинств (немцев, украинцев, евреев) и польских левых партий. Это позиционировало их и иногда осложняло их ситуацию. Однако белорусские депутаты не желали идти на компромисс. С самоотдачей и страстью они упорно отстаивали свою позицию в дебатах, полагая, что таким образом они завоевывают избирательские симпатии (и места для себя на будущих парламентских выборах). Однако принятая тактика не привела к успеху, который, возможно, появился бы у белорусских парламентариев, если бы они решились пойти на некоторые уступки. Нежелание представителей БДК идти на компромисс с польскими политическими партиями сделало невозможной осуществление их предвыборной программы. Возникшие условия давали депутатам БДК возможность публично озвучить требования белорусского общества, но не позволили им договориться с более сильными партиями (например, ППС и Польской крестьянской партией «Освобождение»), требующими определенных уступок с белорусской стороны.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Lietuvos centriniis valstybės archyvas (Wilno)

F. 365, A. 2, B. 11, L. 1-93a. Protokoły posiedzeń Białoruskiego Klubu Poselskiego (BKP) w latach 1922–1924

Opracowania

Gierowska-Kałuża J., *Postaci czołowych działaczy białoruskich w świetle informacji Urzędu Komisarza Rządu na miasto Wilno w 1924 roku*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 51 (2016), z. 2, s. 31–70.

Głogowska H., „Ja, jak przedstawiciel białoruskiego narodu...” *Działalność Fabiana Jeremicza w Sejmie II Rzeczypospolitej i w ruchu białoruskim*, w: „Звучыліваці ку моему отчизне”. *Tom pamiątkowy dedykowany Profesorowi Mikołajowi Timoszurowi*, red. nauk. N. Barszczewska, M. Chaustowicz, Warszawa 2017, s. 111–127.

Głogowska H., *Los białoruskiego posła Sergiusza Baranowa*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 2 (4) (1995), s. 146–159.

Kurkiewicz M., *Sprawy białoruskie w polityce rządu Władysława Grabskiego*, Warszawa 2005.

Olejnik K., *Polska w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Poznań 2019 („Polska. Dzieje narodu, państwa i kultury”, t. 4).

Rzepecki T., Rzepecki W., *Sejm i Senat 1922–1927*, Poznań 1923.

Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku, red. J. Kofman, W. Roszkowski, Warszawa 2005.

Пашкевіч А. [Paszkiewicz A.], *Парламенцкія формы змагання за нацыянальныя і сацыяльныя правы беларускага народа ў міжваеннай Польшчы (1921–1930)*, Мінск 2006.

Самойла Уладзімір, <http://www.adradjency.narod.ru/nashaniusky/samoila.html> (dostęp: 27.08.2023).

Тарашкевіч Браніслаў, <https://slownik.org/149464.html> (dostęp: 27.08.2023).

Yauheni Dudkin, mgr historii, doktorant Szkoły Doktorskiej Anthropos w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk. Zainteresowania naukowe: problemy narodowościowe w latach 1918–1939, przede wszystkim na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej, udział przedstawicieli mniejszości narodowych w życiu politycznym państwa polskiego, wyborach, pracach legislacyjnych i działalności publicznej (dudkinyauheni@gmail.com).

Yauheni Dudkin, MA in history, PhD student at the Anthropos Doctoral School of Tadeusz Manteuffel Institute of History, Polish Academy of Sciences. Research interests: nationality problems between 1918 and 1939, especially in the north-eastern lands of the Second Polish Republic, participation of national minorities' representatives in the political life of the Polish state, its elections, legislative work and public activity (dudkinyauheni@gmail.com).